

הרב אברהם ישעיה רפמן  
בני ברק

## בעניין מספר חוטי תכלת בציצית

סימן א – השיטות במספר חוטי תכלת

א. כתב הרמב"ם ז"ל פ"א מהל' ציצית ה"ו: "ויהיה אחד משמונת החוטין תכלת והשבעה לבן", וביאר את דבריו בתשובתו לחכמי לונל, וזו לשונו: "יש לטוות חוט אחד מקצתו תכלת ומקצתו לבן". וכמעט שלא מצאנו לו חבר בפסקי הראשונים ז"ל, אך מצאנו את הארחות חיים לר' אהרן מלונל ז"ל שהלך אחר הרמב"ם ז"ל וכפי תשובתו לחכמי עירו. וייתכן שנמצא גאון אחד כמותו והוא ר' שמואל בן חפני ז"ל, שציין לו הרמב"ם ז"ל בסוף תשובתו, שכן כתב בהל' ציצית שלו שחיבר בערבית: "וראוי להיות אחד מן החוטים התלויים ארוך יתר כדי לכרוך בו עליהם... וחוט שאמרנו שהוא ארוך יותר יהיה תכלת בזמן שהתכלת מצוי", ונדפס חיבורו בסוף ספר כליל תכלת להר"ר אליהו טבגר שליט"א. והנה אין מוכרח בלשונו שרק חצי חוט יהיה תכלת, וייתכן שהרמב"ם ז"ל ציין לדבריו רק לעניין זה שהוא אומר כמותו שכל הכריכות והחוליות תהיינה בחוט התכלת חוץ מכריכה ראשונה ואחרונה. אחר כך הראוני שכדעת הרמב"ם ז"ל נמצא בפירוש רבינו פרחיה ז"ל לשבת כה ע"ב.

אך בדברי המקובלים וכמה אחרונים ז"ל מצאנו כשיטת הרמב"ם ז"ל, שכן כתב בספר הקנה בענין ציצית: "וזה סדר עשייתו, לוקח ג' חוטים לבנים וחוט אחד חציו תכלת וחציו לבן...", וכן כתב האריז"ל בשער הכוונות ובפרי עץ חיים, וכן כתב בשערי צדק לבעל שערי אורה שער א', ובתולעת יעקב, ובמגיד מישרים לב"י פ' קרח, וכן בטעמי המצוות להרדב"ז ז"ל, ובספר חרדים פ"י אות מד. וכן כתב להכריע במשכנות יעקב סי' יג, אלא שכל דבריו בהעמידו את שיטת הרמב"ם ז"ל נגד שיטת התוס' שצובעים שני חוטים בתכלת, ולא העלה צד שצריך לצבוע חוט שלם כהראב"ד ז"ל, וכנראה שגם הוא גרס בדברי הראב"ד ז"ל כהגרסה המוטעית שהיתה לפני הב"י בתחילת סי' יא: "השנים תכלת והשנים לבן", שלפי זה הראב"ד ז"ל סובר כהתוס', וזה מוכח ממה שהוכחות המשכנות

יעקב הם רק נגד שיטת התוס' ולא הוכיח שההלכה כהרמב"ם ז"ל נגד הראב"ד ז"ל. עוד יש לציין, שהאדמו"ר מראדזין זצ"ל בעל התכלת החליט לנהוג כהרמב"ם ז"ל וחסידי ברסלב שהלכו אחריו נהגו כהראב"ד ז"ל. וכאן מצאתי מקום למחות על מה שראיתי חזות קשה בחוברת אחת שכתב בוקי סריקי בדעת האריז"ל וסיעתו, וכתב שמסתמא מה שהאריז"ל כתב שהשבעה לבנים והאחד תכלת הוא משום שהיה בדורו של הב"י והיה כתוב בספר שלפניו ששיטת הראב"ד ז"ל כהתוס' ולא ידע שיטת הראב"ד ז"ל, ישתקע הדבר ולא ייאמר וצריך למחוק דברים כאלה.

ב. דעת הראב"ד ז"ל בגרסה הנכונה, שצובעין חוט שלם, וזו לשונו: "אמר אברהם, טעות הוא זה אלא השניים תכלת והששה לבן". וכן כתבו ר' נתן בעל הערוך בערך תכלת, והר"ש סיריליאו ז"ל בירושלמי ברכות עמ"ש בין תכלת ללבן, והמאירי ז"ל ביבמות ד ע"ב. והריא"ז ז"ל בהלכות קטנות כתב גם כן: "רוב המפרשים אומרים שחציין הן חוטי לבן וחציין חוטי תכלת, ורבינו משה אומר שהשבעה הן חוטי לבן והאחד חוט תכלת, ולא נראה, שהששה הן חוטי לבן והשניים חוטי תכלת, כמבואר בקונטרס הראיות, וכן מבואר בספרי". והרב חיד"א ז"ל בחומת אנך ס"פ שלח בשם מהר"ר וידאל צרפתי, זו לשונו: "והנה סברת הרמב"ם ז"ל שבעה חוטי לבן ואחד תכלת, וסברת הרא"ש ז"ל בתשובה ד' חוטי לבן וד' חוטי תכלת, והנכון סברת הראב"ד ז"ל ששה חוטי לבן ושני חוטי תכלת, פתיל תכלת".

ג. דעת תוס' וסיעתם וכן דעת רש"י ז"ל בריש פ' התכלת שצובעים שני חוטים שלמים, שכמו שהלבן שני חוטים כך התכלת שני חוטים. וכן כתבו הרבה ראשונים ז"ל ורובם תלמידי בתי המדרש של בעלי התוס', ועל זה תלויה שיטת ר"ת ז"ל בגרדומי ציצית שהובאה בשו"ע סי' יב, ולכן כמה אחרונים ז"ל בכיבורם לשו"ע נקטו כשיטה זו. אבל מפורש בפוסקים שלא נפסקה ההלכה בגרדומין כר"ת, וגם מה שכתב הרמ"א ז"ל שנוהגין כר"ת הוא רק לחומרה, ולכן פסק במשנה ברורה שפשוט שמותר לברך על ציצית שכשרה רק לפי הדעה הראשונה, ונמצא שאי אפשר להוכיח כלום ממה שהובאה שיטת ר"ת ז"ל בהלכה זו, שזה רק לחומרה, וייתכן שאם היה תכלת למעשה היו הפוסקים מכריעים

כהראב"ד ז"ל. כמו כן, מה שכתבו כמה אחרונים ז"ל בענין ציציות משאר מינים בסי' ט, שיש מקום להקל בשתי הציציות שהם כנגד התכלת שאין צריך להיות ממין הכנף, זהו רק משום שלקחו שיטה זו לצירוף בעלמא, כי יש לצרף זאת לשיטות שאין קפידא בכלל.

והסמ"ג הביא שני הצדדים, וזו לשונו: "שתיים של לבן ושתיים של תכלת או ג' של לבן ואחת של תכלת, כדכתיב: ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת". וכיון שהסמ"ג מסופק כמי ההלכה, לכן לענין גרדומין כתב להחמיר כשיטת ר"ת ז"ל הבנויה על כך ששניים תכלת ושניים לבן. וכתב בב"י סי' יא דמספקא ליה אם הלכה כהרמב"ם ז"ל או כהתוס' והראב"ד ז"ל, ודחק בלשון הסמ"ג שאחת של תכלת פירושו חצי חוט, וכל זה משום שהיתה לו גרסה מוטעית בהשגת הראב"ד ז"ל, שגרס בדבריו 'השניים תכלת והשניים לבן' וכשיטת התוס'. ויש אחרונים ז"ל שראו את דבריו והגיהו את לשון הראב"ד ז"ל כפי הגרסה שהיתה לפני הב"י, אבל נודע הדבר שזו גרסה מוטעית, ולכן גם בדעת הסמ"ג אין לדחוק, אלא הנכון שחוט אחד שלם תכלת או שינים כמו שלשונו מורה, ומספקא ליה אם הלכה כהראב"ד ז"ל או כהתוס'. ובפירוש רש"י ז"ל על התורה ראש פ' קרח כתב "חוט אחד של תכלת פוטר", וצ"ע אם סותר לפירושו על פרק התכלת וחזר בו, או סבירא ליה שהמדרשים חולקים על הגמ', או שסובר שלכתחילה שני חוטים שנאמר "גדילים", אבל יוצאים ידי חובה גם באחד, משום שנאמר "פתיל תכלת". ולפי זה לא שייך לפסול בגרדומין כר"ת ז"ל, ואכן רש"י ז"ל חולק בזה.

ד. ישנם ראשונים נוספים הסוברים שחוט אחד תכלת כפי שכבר הבאנו לעיל שר' שמואל בן חפני גאון ז"ל כתב שחוט אחד תכלת, ואין הכרע בלשונו אם שלם או חצי, וכן יש עוד ראשונים ז"ל הסוברים 'חוט אחד' ואין הכרע בלשונם אם חוט שלם כהראב"ד ז"ל או חצי חוט כהרמב"ם ז"ל, והם: הרמב"ן ז"ל על התורה פ' שלח שכתב שהזכרון הוא בחוט התכלת ומשמע חוט אחד, וכן עולה מזה שכתב שהוא כנגד מלכות הנקראת כל, והמלכות נחשבת רביעית שהיא כנגד אות ה"א אחרונה שבשם או שייכת לשבע שהיא ספירה שביעית וכלולה משבע, ואם כן היא או חוט אחד מארבע כהראב"ד ז"ל או שהיא על שבע כהרמב"ם ז"ל. גם הרמב"ן ז"ל בפרשת תצוה לענין הציץ הקשה על פירוש רש"י ז"ל שפתיל

תכלת משמע אחד ולא שניים, ואם היה סובר בציצית שהשניים תכלת היה צריך לפרש את זה. גם בשושן סודות כתב בפירוש חוט אחד, וזו לשונו: "וישים חוט אחד ולא יותר ל הורות על היחוד". וכן בכפתור ופרח פרק ס כתב חוט אחד. גם רבינו בחיי על התורה סוף פ' שלח ובספר כד הקמח ערך ציצית הביא את שיטות הרמב"ם ז"ל והראב"ד ז"ל בשם יש אומרים אבל שיטת התוס' לא הביא כלל.

עוד מצאתי שספר החינוך גם כן סבירא ליה חוט אחד, וחולק על התוס', כמו שניכר היטב לאורך כל דבריו כשכתב הדין שהתכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת, ומדויק שרק בדברו על הלבן קורא ללבן חוטיין לבנים אבל בדברו על התכלת אינו קורא לו חוטיין, וכן אחר כך כתב "וצובעין בו פתיל של צמר וצריך צביעה לשם מצוותו והחוטיין הלבנים גם כן צריכין טויה לשם המצווה" ודו"ק, וכן אחרי זה כתב: "מכיון שאי אפשר לו להטיל בו תכלת... ומכיון שאי אפשר להטיל חוט צמר בפשתן לעולם משום כלאים, אף חוטיין של לבן...", וכן הלאה, וזה מתאים מאוד לפי מה שמבואר בדבריו כדעת ר' שמואל בן חפני ז"ל והרמב"ם ז"ל שעושיין כל החוליות מהתכלת אפילו חוליה ראשונה ואחרונה, וכמו שכתב "שכורכין חוט התכלת... ואמרו שעושיין ממנו שבע כריכות [ר"ל: חוליות, וכן מבואר בהמשך דבריו וגם בזה"ק נקראו כריכות וכמו שאלומות נקראו כריכות] או שלש עשרה", ולא מצאנו אחד מן הסוברים כהתוס' שיסבור שאין עושיין חוליה שלמה של לבן, וסברה היא שאם התכלת שווה ללבן למה אין עושיין ממנה אפילו חוליה אחת.

עוד יש להוסיף, שכל מי שגרס בספרי כגרסה שלפנינו בפ' שלח ולא כגרסה שלפנינו בפ' כי תצא, וכהגהת הגר"א ז"ל (חילוקי הגרסאות היו בשני המקומות כמו שאכתוב לקמן), יש ללמוד מזה שכן הם סוברים בגמ' שחוט אחד תכלת, כי תמוה לומר שיש כאן מחלוקת, כמו שאכתוב לקמן בסמוך אות ה. ועל כל פנים בפירוש רבינו הלל ז"ל על הספרי בוודאי סובר כן, שהוא גרס כגרסת הגר"א ז"ל שחוט אחד תכלת, ובדבריו אין מקום כלל לומר שיש כאן מחלוקת עם הגמ' כי בפירושו ציין לדברי הגמ'.

ועל אלה יש להוסיף גם את קב הישר בתחילת פרק ס"ח שכתב חוט אחד, אך אין הכרע בדבריו אם שלם או חצי. וכן דעת המהרש"א ז"ל חולין פט.

ה. ביחס למשמעות המקורות מחז"ל הנה בוודאי אין הוכחה בתלמוד לשום צד, כי כולם למדו את הגמ'. ומה שכתוב בסוטה יז ע"א וחולין פח ע"ב דרש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לשתי מצוות לחוט של תכלת ורצועה של תפילין, אין ראייה שחוט – אחד ולא שניים, וראה פירוש רש"י ז"ל לבראשית לב, ו, וכמו שברצועה של תפילין יש שתי רצועות, של יד ושל ראש (והעירוני שאפשר שהגמ' מדברת רק על של ראש, עיי"ש), ועוד שזה הלשון כתוב כנגד מה שאמר אברהם אבינו מחוט. וכן אין ראייה מתענית כב ע"א "ולא רמי חוטא דתכלתא בגלימיה", ואפשר לפרש שהכוונה שם על החוט הכורך, כלומר שאינו כורך תכלת, שזה פירושו שאינו עושה ציצית שעשייתה בכריכת חוט תכלת (דרך אגב, מכאן משמע שלכולם היה תכלת בימיהם, כי הדעת נותנת שזה שהתחזה לגוי לא היה לו גם חוטי לבן, ואם לא לכולם היה תכלת לא היו מתבטאים בצורה כזאת המטעה את השומע, וכן בעוד מקומות פירושו הראשונים ז"ל שקראו תכלת לכלל הציציות).

ובזהוהר הקדוש ס"פ שלח כתוב "והיא חוטא חדא ורשימא בגוונהא", מפורש שהתכלת חוט אחד, אבל אין מפורש אם כהרמב"ם ז"ל חצי חוט או כהראב"ד ז"ל חוט שלם. ועוד יש לציין שהזהוהר הקדוש הוא לפי שיטת ב"ש שהלכה כמותם שהציצית היא ד' חוטים שלמים, כמבואר שם.

בתרגום יונתן ובמדרשים בעניין קרח כתוב חוט אחד, וגם בזה אין מפורש אם כהרמב"ם ז"ל או כהראב"ד ז"ל.

בספרי שלפנינו יש, כאמור, שתי גרסאות. בפ' שלח איתא "ובש"א שלשה של צמר ורביעית של תכלת והלכה כב"ש", והרי זה דלא כהתוס', ובפ' כי תצא: "ובש"א מד' חוטין של תכלת וד' חוטין של לבן", והרי זה כהתוס'. ובתוס' הביאו גרסה זו עיי"ש, ונראה פשוט שלא היה להם כלל את הגרסה שלפנינו בפ' שלח, וגרסה בשני המקומות כבפ' תצא (ובלשון התוס' כתבו "בספרי בפרשת (שלח) לך ובפרשת כי תצא", והמילה שלח נראית תיקון, ומזה עלולים לחשוב שזו גרסה חדשה ולא היה כתוב בתוס' רק פרשת כי תצא, אבל אינו נכון כי התיקון הוא מפני שראיתי בדפוס ראשון כתוב "בפרש' לך ובפרשת כי תצא" ועל זה תיקנו שצ"ל בפ' שלח לך והאות שיי"ן וזה ממקומה וחי"ת תחת כ"ף). וכן הוא להדיא בפירוש

המיוחס (כנראה בטעות) לראב"ד שיצא לאחרונה שגרס כהתוס' בשני המקומות. וכן כתב בעמק הנצי"ב על הספרי שהמחלוקת בגרסאות היתה בשני המקומות. וראה בדבריו פ' כי תצא ד"ה ובש"א, שהוכיח שלא ייתכן שכוונת התוס' שהספרי חולק למעשה על הגמ', ודלא כדמשמע בב"י. ובאמת אין לך דבר דחוק ותמוה יותר מזה לומר שהגמ' חולקת בזה על הספרי בדעת ב"ש, והגמ' ודאי ראתה את הספרי ולא הזכירה כלום, ועוד כתבה לשון המשתמע לשני פנים. ולכן נראה שמחלוקת הראשונים ז"ל היא בעצם מחלוקת בגרסאות. ועוד יש להעיר כי בילקוט שמעוני ובמדרש לקח טוב הנקרא פסיקתא זוטרתי (פ' שלח) הגרסה כהראב"ד ז"ל. ו. דעת הגר"א ז"ל נתבארה בכמה מקומות, שבספרי בפ' כי תצא הגיה שצ"ל כדברי הספרי פ' שלח וכך צ"ל: "ובש"א בג' חוטין של לבן ורביעית של תכלת של ד' אצבעות גדילים זה לבן מנין לרבות רביעית של תכלת ת"ל ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, הלכה כדברי ב"ש", וכן כתב ביהל אור להגר"א ז"ל על הזוה"ק פ' פנחס (רכח ע"ב): "בת יחידא חוליא תכלת שבציצית, ר"ל דחוליא הראשונה לבן ג' כריכות ג' אבהן, ואח"כ חוליא דתכלת ג"כ כלילא מנהון. ויותר נראה דלא גרסינן כלל חוליא, אלא כך צ"ל בת יחידא תכלת שבציצית, והוא חוט הרביעית כדעת הראב"ד וכמ"ש שכ"ה עיקר וכ"ה בספרי שלנו, כלילא מד' חוטין לבן אות ד' שבשם וכן עיקר", ומבואר ששיטת הגר"א ז"ל כהראב"ד ז"ל שחוט שלם תכלת. ובגליון "והיה לכם ציצית" משנת תשס"ח עמ' סד הטיל הרב ש' טייטלבוים ספק בדעת הגר"א ז"ל בדברים שאין בהם ממש (ואכן העיר שלא בירר דבריו כל צרכם), וכתב שבפירוש הגר"א ז"ל במהדורא קמא לא הגיה בזוה"ק, ובאמת אין מהדור"ב מוסמכת יותר ממהדור"ק, ומה בכך שעוד לא הגיה, כמו שגם במהדור"ב פתח בפירוש הזוה"ק בלי הגהה. ובאמת אין דבר יותר מוסמך ממקום שהגר"א ז"ל משנה גרסה בנסתר, כמו שכתוב בהקדמת הגר"ח מוולוז'ין ז"ל לביאורו לספרא דצניעותא. ועל כל פנים, גם אם לא מגיחים בזוה"ק, זה לא קשור למחלוקת הראשונים ז"ל במניין החוטים, כי שתי הגרסאות טובות לפי הראב"ד ז"ל. ומה שניסה לדייק מפירוש הגר"א ז"ל דחפי על ד' חוטים, שנראה כאילו כוונתו שהן לבנים, זה דיוק של הבל. והנה הביאו שבפירוש הגר"א ז"ל לספרא דצניעותא פ"ה כתב: "שבעה רהיטין הן שבעה

חוטין של לבן שחוט תכלת חופה עליהן כמ"ש ברמב"ם... אמנם העיקר מה שכתב הגר"א ז"ל בספרי שהוא שייך לספרי הלכות, וגם שביהל אור כתב שכן עיקר וציין לדבריו בספרי, ובפירושו לספרא דצניעותא אינו לוקח אחריות להלכה, כי פירש דרך לימודו, אבל ביהל אור כתב בפירושו שכן עיקר.

ויש מי שטען שמביאור הגר"א ז"ל לשו"ע סי' יב, שהסביר את שיטת ר"ת ז"ל, משמע שפסק כר"ת ז"ל ששניים תכלת ושניים לבן. ואינו נכון, כי לא בא רק לבאר לפי דרכו של ר"ת ז"ל, אבל לא נתכוון לפסוק כמותו. ובפרט שכבר נמצא כמה פעמים שבביאור הגר"א ז"ל לשו"ע הסביר את השיטה שבשו"ע, וידוע שלא פסק כן. ואפילו לפי שיטת החזו"א ז"ל בקובץ אגרות ח"ג סי' כח, שהגר"א ז"ל לא היה עובר בשתיקה, וכלשונו: "ואם נמצאים מקומות מספר שהניח מלחלוק, יש באלו מקומות טעם, או משום שאין הדבר מוכרע כל כך או משום שאין הנידון אלא בהידור מצווה ולא בעיקר הלכה", ובכך לענייננו פשוט שלא הוצרך הגר"א ז"ל לחלוק, כי גם בשו"ע לא הוכרע כר"ת ז"ל, וכל זמן שלא ראה הגר"א ז"ל הכרח לחלוק ולהודיע האמת שלא ייכשלו, היה מניח בשתיקה. ודע עוד שראיתי בקובץ "ישורון" כרך ה, שהובא הכת"י של ביאור הגר"א ז"ל, ושם נגמר העניין באמצע משפט באופן שאי אפשר לסיים בו, ואיני יודע אם היה כת"י אחר שבו נסתיימה הכתיבה או שסיימו את המילים האחרונות כפי ההכרח, ואם כן ייתכן שלא הספיק הגר"א ז"ל לכתוב את דעתו.

דרך אגב רבים התקשו להבין דברי הגר"א ז"ל בביאורו הנ"ל, וכן מה שכתב "וכן מוכח כל הסוגיא" לא הבינו היכן מוכח, וצ"ע, ועל כל פנים אין להוציא מזה הכרעה כהתוס'. וראוי לציין שבכת"י כתוב "וכ"מ כל הסוגיא" וייתכן שצריך לפתרו 'וכן משמע' או 'וכן מפרשים'.

סוף דבר, שיטת הגר"א ז"ל ברורה כהראב"ד ז"ל שצובעין חוט אחד שלם, וכן החליט הרה"ג רי"ש זילברמן זצ"ל, שהיה גדול מאד בעיון ובבקיאות בתורת הגר"א ז"ל, וכן נהג למעשה והנהיג בשיבתו הקדושה להטיל חוט שלם של תכלת בין בטלית קטן ובין בטלית גדול. וכן ראיתי חכם גדול מאוד מגדולי ישראל שליט"א, ובקי בכתבי האריז"ל ובכתבי הגר"א ז"ל, שלובש תכלת חוט שלם כהראב"ד ז"ל.

## סימן ב – איך לנהוג למעשה במספר החוטים

אם כהרמב"ם ז"ל או כהראב"ד ז"ל

בדבר השאלה אם לעשות כהרמב"ם ז"ל שחצי חוט תכלת, או כהראב"ד ז"ל והערוך ז"ל והריא"ז ז"ל שחוט שלם תכלת, נראה שראוי להחליט כהראב"ד ז"ל כי בזה יותר בטוח שיוצאים ידי חובה, ומה עוד שבפסקי ראשונים ז"ל, דעת הרמב"ם ז"ל היא כמעט דעת יחיד וחבל להסתכן בביטול מצות עשה, ומאידך מי שעושה כהראב"ד ז"ל זה כשר גם להרמב"ם ז"ל, ובוודאי אין בזה שום חשש איסור. וטעות נזדקרה בגליון "והיה לכם לציצית תשס"ח" עמ' סא, שכתב שנראה שלהרמב"ם ז"ל עובר בכל תוסף, והביא בשם הרה"ג נ"א רבינוביץ שליט"א שביאר את הגמ' בסנהדרין פה ע"ב "והאיכא ציצית... ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע" על הוספת עוד חוטי תכלת. ופירוש כזה לא נמצא בשום אחד מן הראשונים ז"ל, אלא הפירוש הוא או שהוסיף על הד' חוטים או שקשר חוט מחוץ לגדיל או שהוסיף מין אחר, וכבר השיג על זה בקונטרס "בכנף איש יהודי", ודחה את דבריו ממה שמפורש שם בגמ': "בציצית מאי סבירא לן אי סבירא לן קשר עליון לאו דאורייתא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי", ואם מדובר בכל תוסף של צביעת החצי השני של החוט לא שייך לומר האי לחודיה קאי, שזה אותו החוט ממש, וכן האריך שם שלא ייתכן כאן כל תוסף להרמב"ם ז"ל.

וזה פשוט וברור שלא ייתכן שיהא איסור בחוט שלם תכלת בזמן שזו הצורה הפשוטה שהיו עושים פקעת של חוטי תכלת שכולם צבועים (כמו שנראה מהגמ' עירובין צו ע"ב: "המוצא תכלת בשוק" וכו'), ואיך לא חששה הגמ' להודיענו ולהציל ממכשול. אבל אי אפשר להביא ראיה נגד הרמב"ם ז"ל מעצם זה שהגמ' לא כותבת לעשות דבר חריג לטוות חצי חוט תכלת וחצי לבן, שאין זו דרכה של תורה, והגמ' לא חייבת לנו שום דבר שתצטרך להודיענו מה שיש לנו לעמוד ולהבין, אבל זה נוכל להוציא מכאן שגם אם לכתחילה ראוי לטוות רק חצי חוט תכלת אין איסור למי שאינו עושה כן.

ועוד שמהגמ' הנ"ל בעירובין "המוצא תכלת בשוק" וכו', מוכח שלפעמים צבעו חוט שלם, כי אם מצא חוט שחציו לבן – מזה גופא ראיה שלא נעשה לגלימה. ומכאן ראיה שגם להרמב"ם ז"ל אפשר להטיל חוט שלם תכלת. אמנם

לכאורה היה מקום לדחות, ולבאר שהיו חותכים את חוט התכלת וקושרים חצי חוט תכלת עם חצי חוט לבן, אבל נראה שאסור לעשות כן, שבזה מוסיף על מניין החוטים, שאף על פי שאפשר לקשור שני חוטים לעשותם אחד לפני עשיית הציצית, כל זה במין אחד, אבל תכלת ולבן שהם שני מינים נחשבים לעולם שני חוטים. ודו"ק. וכל שכן שאסור לחבר שני חוטים לפי שיטת הראב"ד ז"ל ורובא דרובא של הראשונים ז"ל, שאין אצלם מושג כזה של חצי חוט, שבוודאי מסתבר שנחשב מוסיף על החוטים, ועובר בכל תוסיף (וגם מפסיד בזה שמוסיף על מניין הקשרים).

#### אם כתוס' או כהראב"ד ז"ל

ובדבר השאלה אם לעשות כהתוס' שני חוטים או כהראב"ד ז"ל חוט אחד, נראה שראוי לעשות כהראב"ד ז"ל וסיעתו להטיל חוט אחד שלם ולא שניים, וזה משני פנים: הן משום שכך ראוי לנו להכריע למעשה במחלוקת הראשונים ז"ל, הן משום שכך יש לנהוג כשיש ספק אם להטיל חוט אחד או שניים.

וזה החלי, הנה בזוהר הקדוש פ' שלח (קעה ע"ב) איתא: "והיא חוטא חדא ורשימא בגוונהא...", וכן דעת כל המקובלים ז"ל וכמו שהבאתי לעיל, והאריז"ל וסיעתו כתבו שהשבעה לבנים, והגר"א ז"ל, שגם הוא היה מקובל, כתב שששה לבנים, ולפי כולם יוצאים ידי חובה בחוט שלם כמו שנתבאר, ולפי כולם אין שני חוטים תכלת.

ואם תאמר איך נצרף את המקובלים הסוברים חצי חוט עם הדעות הסוברות חוט שלם, שלכאורה שתי דעות שונות הן, התשובה שמכיון שבעניין הלכתי עסקינן ושתי הדעות מודות שעל פי הלכה כשר לעשות חוט שלם, בעל כרחנו מוכרח להיות שיאיר אור המצוה גם באופן שלא יעשה כפי המצוה מן המובחר, ואין צריך להאריך. וכן שמעתי מחכם אחד שליט"א שאפשר לצרפם.

וגם על פי הסוד יש מקום רק לשני אופנים אלו, כי מפורש בזוהר הקדוש ובכל המקובלים ז"ל שהתכלת בגדר מלכות והיא נחשבת או רביעית כנגד ה"א אחרונה של השם או כלולה משבע. אבל לשיטת תוס' אינו מובן למה יהא התכלת שווה ללבן.

ואם תאמר מניין שפוסקים על פי הזוה"ק והמקובלים, הנה הריעב"ץ ז"ל שהיה מן המתנגדים לפסוק כהמקובלים ושלא ככמה מחכמי הספרדים ז"ל, עם כל זה כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ סי' מז: "אמנם, דוקא באופן זה כשאין לנו לנטות ממשעול המחלוקת, ואין אנו יכולים להשוות בין התלמוד והמקובלים, שעל כרחנו אנו צריכין אז להחזיק במחלוקת כזו שהיא לשם שמים שסופה להתקיים, ובענין כזה אין ספק שגם בעל הזוהר עצמו דרב גובריה, לא עשה מעשה כדבריו, כמבואר במקומות הרבה מהתלמוד, ואין צורך להאריך בזה, וידוע שאין ענין הספר הקדוש ההוא רק לבאר דעתו על פי הסוד, ולא לקבוע הלכה במקום שחולקים עליו חבריו. מה שאין כן במקום שדברי התלמוד סתומים וחתומים וסובלים פירושים שונים, והמפרשים נדחקו אל קיר הבנתם לפרשו על פי סברתם, ולא ידעו מהזוהר כלום, וזכינו שראינו הסתום, למה יגרע חלקו, ומה חסרון בחיקו מכל המון המפרשים, הלבועבור שדבריו דברי קבלה נדחם בשתי ידיים! ? דל קבלה מהכא, מכדי שקולים הם, ולמה לא נשמע לראשונים ולפירוש הקדמון? אפילו לא היה ראייה לזה יותר מזה, הלא יש לנו לעשות בכזה כדברי הזוהר אחר שאינו חולק, וכדמשמע גם כן מלשון תשובת מו"ר אבי הגאון הנ"ל והרדב"ז וספר יוחסין ואחרון חביב הרב בית יוסף באורח חיים [סימן כה] לענין סח מברך שתים, יע"ש בייחוד, כי ממנו סיוע ברור למה שכתבנו, שמדברי כולם נלמוד שאין להתריס נגד הזוהר ולעשות מעשה שלא כדעתו, אלא דוקא במקומות שברור לנו שהתלמוד חולק. וראוי והגון להשתדל בכל מאמצי כוחנו להשוותם אם אפשר, כמצוה עלינו בכל מקום להטיל שלום, בפרטות בין תלמידי חכמים המרבים שלום. אבל במקומות שאין הדבר ברור לפנינו שחולק, ואילו היו הפוסקים מחולקים אם חולק או אינו חולק, יכריעו דברי המקובלים כדברי האומר שאינו חולק. וכל שכן, וכן בדין, כשמפרש בו פירוש אחר שלא כדעת המפרשים, שאחר שלשון הגמרא סובל פירושו, יותר יש לנו לקבלו מדעת המפרשים. זהו דבר שאין לספק בו לדעת. ועוד, שאותן מפרשים עצמן אלמלי ראו הזוהר אולי לא פירשו לנו כך, ולא עוד אלא שאצלי אין ספק שהיו חוזרים מפירושם".

וכן כתב בארצות החיים סי' ג לעניין כיוון המיטות, ועי"ש שהביא מכמה ספרי גדולי האחרונים ז"ל שכתבו כהכלל הזה. וכן כתב הגרי"א חבז ז"ל בשו"ת בנין

עולם סי' ב, וזו לשונו: "לענ"ד נכון לנהוג כדעת הזוהר, מאחר שגם הש"ס יכול להתפרש כן, ולא עדיף לן פירוש רש"י מפירושו של הזוהר ודעת רשב"י, וידוע מה שכתבו הפוסקים שבכל מקום שאין הכרע בש"ס יש לנהוג כדעת הזוהר". וכן במשנה ברורה סי' פח ס"ק מה כתב שבמקום שיש פלוגתא – בעלי קבלה יכריעו, ואם כן הדבר מוכרע להטיל חוט אחד. והגם שיש שיטענו שיש מקומות שאין פסקי המשנה ברורה מתאימים לכלל הזה, אין בכך כלום, דשאני היכא שכבר נהגו שלא כהזוה"ק או שכבר פסקו הפוסקים כן משום שלא ראוהו, אבל במקום שבאנו לדון איך לנהוג בדבר שלא נקבע המנהג אז בוודאי בעלי קבלה יכריעו, ודי בזה.

וראה גם מה שכתב בשו"ת שב יעקב סי' ג, זו לשונו: "אילו ראה רש"י דברי הזוהר, אפשר דהוי מפרש נמי הכי. רק ידוע דבימיהם עדיין לא נתגלה אור הזוהר". ועוד אפשר להוסיף שהריא"ז ז"ל, שהיה אחר שפסקו רוב הראשונים ז"ל וראה את שיטתם, כמו שכתב "רוב המפרשים אומרים שחזיין...", ובכל זאת הסיק שחוט אחד שלם תכלת, נראה שיש לו דין של בתראה, וכן הגר"א ז"ל הוא בתראה, ואסיים בלשון הקדמת המשנה ברורה לחלק ג שכתב על הגר"א ז"ל "שהוא אורן של ישראל ויתד שהכל תלוי בו וכדאי להכריע הדבר".

הטעם השני שיש להכריע להטיל רק חוט אחד תכלת הוא משום שמי שעושה כהראב"ד ז"ל ודאי אין לו היזק בדבר, וכמו שנתבאר שאינו עובר בכל תוסיף להרמב"ם ז"ל, וגם בוודאי אין בזה בל תגרע להתוס'. ומלבד מה שלא מצאנו בראשונים ז"ל שפירשו בל תוסיף ובל תגרע על צבע החוטים, לא ייתכן שיהא בזה איסור, שאם כן היתה הגמ' מפרשת זאת, שלא ניכשל, שהרי בוודאי יש דעה קדמונית כזאת שחוט אחד תכלת ושלשה לבן (והגמ' לא חששה אפילו לכתוב בפירוש שצריך שני חוטים ובפרט שהסברה שצריך שניים היא חידוש) או בספרי או על כל פנים בזוהר הקדוש, במדרשים פ' קרח ובתרגום יונתן שם. אבל מי שעושה כהתוס' אז כמעט בטוח שאינו יוצא ידי לבן להראב"ד ז"ל וסיעתו שצריך שלושה חוטים, ויש להיזהר שלא להפסיד מצוות לבן שהיא היתה לנו כל הדורות. וגם אני הקטן חושש שאולי יש בל תוסיף ובל תגרע בזה, וכאן כבר אי אפשר לטעון למה הגמ' אינה מפרשת שיש חשש איסור, כי להראב"ד ז"ל וסיעתו אין כלל

טעם לומר שצובעין שני חוטים. ומה שלא פירשו הראשונים ז"ל בגמ' סנהדרין פח ע"ב שעל זה יש בל תוסיף אינו מוכרח לפי אותם המפרשים שלא מדובר שם על מניין החוטים. וכן שמעתי מכמה אברכים ת"ח ויר"ש שחששו לזה. ועוד יש לחוש לכמה אחרונים ז"ל, שכתבו בדעת הרמב"ם ז"ל שאם הטיל תכלת בלא לבן לא קיים כלום (ואמנם יש לציין שאפשר לומר שלהרמב"ם ז"ל אין צריך דווקא שלושה חוטי לבן אבל מידי חשש לא יצאנו).

לבאר יותר את הנושא עיין בר"פ התכלת שאמרו "התכלת אינה מעכבת את הלבן...". והרמב"ם ז"ל כתב בפ"א ה"ד: "והתכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת. כיצד? הרי שאין לו תכלת – עושה לבן לבדו; וכן אם עשה לבן ותכלת, ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו – כשר".

וכאן נחלקו כמה אחרונים ז"ל למה שינה הרמב"ם ז"ל לגבי הלבן אינו מעכב, ולא ביאר שאם אין לו לבן עושה תכלת לבדו, ויש אומרים שקל וחומר שזה כשר, וכן כתבו הכס"מ בסוף הפרק ועוד כמה אחרונים ז"ל. ויש אומרים שסובר שזה פסול, וכן כתוב בנצי"ב פ' שלח ובמשכנות יעקב ובספר קובץ ובמנחת חינוך ועוד, והגם שבגמ' משמע שאפשר לעשות ד' חוטי תכלת או לבן דעתם כהכס"מ בהל' ד, שכתב: "ומשמע לי שרבינו הכי מפרש לה, הא תינח לבן דאינו מעכב את התכלת שאם עשה חוטי לבן אע"פ שלא כרך עליהם תכלת יצא, אלא תכלת אינו מעכב את הלבן מאי היא, דמשמע שאם לא הטיל אלא חוט תכלת בלבד יצא, ואי אפשר לומר כן דהא קרא כתיב ונתנו על ציצית וכו'". ויש גם צד רחוק ביותר שאולי סבירא ליה שיוצא ידי שניהם, שהתכלת עולה לשם לבן, ולכן לא כתב זאת. אבל קשה מאוד לחדש דבר כזה, ובפרט שהרבה ראשונים ז"ל סוברים בפירוש שאין התכלת עולה לשם לבן, שכן מוכח בתחילת הפרק מזה שאליבא דרבי התכלת והלבן מעכבים זה את זה, רק שלפי פירוש הכס"מ בהל' ד' אין הכרח לומר כן.

וראיתי בקונטרס בכנף איש יהודי שכתב הוכחה נאה לומר שאין הציצית פסולה, זו לשונו:

שוב ראיתי ראייה חזקה שהרמב"ם סבירא ליה כשכל החוטים של תכלת שכשר, וזה בכלל לבן אינו מעכב את התכלת, והוא ממה

שכתב בהלכה ה ונתבאר בספר המצוות שורש י"א, וממילא נשמע שלא שייך בל תוסיף כשמוסיף חוטיין.

הנה בשורש י"א כתב שחלקי מצוות אינם נחשבים כשתי מצוות, ואח"כ הסביר שזה מובן היטב כששתי מצוות מעכבות זו את זו, ואולם נתקשה לומר שהם מצוה אחת במקום שאינן מעכבות זו את זו, וכתב, וז"ל: "ואמנם מקום הקושי הוא בדברים שאמרו בהם אינם מעכבים זה את זה, כי העולה במחשבה שאחר שאלו החלקים כל חלק מהם בלתי צריך לחבירו שיהיה כל חלק מצוה בפני עצמה, כמו שאמרו התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת, והנה היה אפשר לנו שנאמר שלבן ותכלת יימנו בשתי מצות לולי מה שמצאנו להם לשון מבואר במכילתא דרבי ישמעאל, והוא אמרם שם: יכול שהן שתי מצוות, מצוות תכלת ומצוות לבן, תלמוד לומר והיה לכם לציצית, מצוה אחת היא ולא שתי מצוות".

הנה מבואר מכאן שמה שעלה בדעתנו שהם שתי מצוות זה משום שלבן אינו מעכב התכלת, היינו שהתכלת אינו צריך את הלבן, וזה לא שייך לומר שמדבר באופן של גרדומין שהזכיר בהל' ד', שהרי שם התכלת צריך את הלבן בתחילת תלייתו, ומה שמכשירין זה משום שהולכים אחר תחילתו (ובאמת גם עכשיו צריך קצת לבן, לפי מה שביאר הכ"מ בהל' י"ח ג' פירושים בנפסק הלבן, א' שנפסק לגמרי, ב' שנשאר כדי עניבה, ג' שנפסק פחות מכדי עניבה אבל עד ולא עד בכלל, הנה לפ' א' ודאי שנפסקו רק ו' לבנים, כי אם נפסק גם השביעי, התכלת לא מחזיק, ולפירוש ב' וג', נשאר גם קצת מכל חוטי לבן), ועל זה לא שייך לומר שאמור להיות שתי מצות, אלא על כרחך שלא איירי בגרדומין, אלא הכוונה באופן שכל החוטיין תכלת בלי שום לבן וגם זה כשר, ואין בו משום בל תוסיף, ומשום הכי היה מקום לומר שהם שתי מצוות, ורק מכח הפסוק של והיה לכם לציצית מחבר למצוה אחת.

ויש להעיר שלפי הפירוש שנפסק הלבן הכוונה שנפסקו ג' חוטי הלבן לגמרי, אין שום ראייה כייש לומר שנשארו חוט התכלת שלם עם קצת מחלק הלבן שבו ואין זה נחשב שצריך מין אחד לחבירו, כי אין כאן שני חוטים לתכלת ולבן אלא חוט אחד, וחוט אחד אינו יכול לעלות לשניים. ותמוה מאוד מה שכתב בגליון ו"היה לכם לציצית" תשס"ח עמ' נח, שלפי הצד שאין מניין מן התורה ייתכן לכרוך חוט אחד על עצמו, וזה אינו, כי הדעת נותנת שחוט אחד אינו יכול לעלות לשני מינים, וכוונת התורה שבנוסף לציצית הכנף יוסיף עוד חוט בשביל פתיל תכלת.

מכמה טעמים יש חשש איסור למי שנוהג כהתוס'

ראשית, מה שכתבתי שאולי עובר בבל תוסיף ובל תגרע, וצ"ע. שנית, מה שכתבתי לפני כן, שלהראב"ד ז"ל וסיעתם חסר לו אחד משלושה חוטי לבן. ואם תאמר: מה בכך, הרי מצוות תכלת ודאי קיים ורק מצוות לבן חסר להראב"ד ז"ל, והרי זה כמו מי שעושה כהראב"ד ז"ל שמצוות לבן ודאי קיים ומצוות תכלת חסר לפי התוס', ואם כן לכאורה שני הצדדים שקולים. והנה לפי דרכי גם אם הדבר שקול יש להכריע כהראב"ד ז"ל והרמב"ם ז"ל וסיעתם משום שכן דעת בתראה ומקובלים והגר"א ז"ל, אבל מלבד זאת, באמת יש כאן לחוש שדווקא בצד שמחסר לבן גרוע יותר, מכמה טעמים:

הטעם הראשון – שבדעת הרמב"ם ז"ל כתבו כמה אחרונים ז"ל שאם הטיל רק חוטי תכלת לא קיים שום מצווה, והגם שזהו חידוש גדול, וגם בדעת הרמב"ם ז"ל רבים חולקים על זה, אבל סוף סוף יש לחשוש לזה שייכשל בכל שעה בד' כנפות בלא ציצית, ובשבת בטלטול במקום שאין עירוב.

הטעם השני – שהגרי"פ פערלא ז"ל בביאורו לספר המצוות לרס"ג הקשה איך מותר בזמן הזה ללבוש ד' כנפות ולבטל מצוות תכלת לפי השיטות החולקות על המרדכי וסוברות שגם מי שאין לו ציצית אם לובש ד' כנפות מבטל מצוות עשה, ואם כן מוטב שלא ילבש. וחידוש חידוש גדול שרק בלבן נאמרה ההלכה שמותר ללבוש ד' כנפות ולבטל מצוות תכלת, אבל מי שיש לו תכלת ואין לו להשיג לבן – אסור לו ללבוש ד' כנפות בלא לבן. ויש לו שתי דרכים בזה, או משום שהתורה

גילתה בפירוש "לדורותם" שיוכלו לקיים מצוות ציצית כשאינן תכלת, או על פי מה שכתב רבינו בחיי ז"ל שהלבן הוא העיקר, ועל כן נחשב הלבן מצוות עשה רבה שדוחה עשה קל, אבל להיפך אסור. וביאר בזה כמה דברים, וגם את דברי הרמב"ם ז"ל שנקט בלבן אינו מעכב את התכלת דווקא שעשה לבן ונחתך אחרי זה, עיי"ש. ולפי זה העושה כהתוס' יש לו לחוש שעובר בד' כנפות בלא ציצית לבן.

הטעם השלישי – עוד חשש איסור ייתכן בעני שאין לו ממון לקנות תכלת והתורה לא חייבה לבזבז על מצוות עשה יותר מחומש מנכסיו, ולפי שיטת המרדכי המובאת במשנה ברורה (בתורת צירוף לקולא), שסובר שאין איסור בעצם לבישת ד' כנפות בלא ציצית אלא המצווה היא להטיל ציצית (ויש גדולים שסמכו על זה והטילו את הציצית כשהם כבר לבושים בבגד), אם כן האיש הזה פטור ממצוות תכלת (וכל שכן שפטור אם צריך שני חוטים כהתוס', שזה יקר יותר), ומצוי שגם אדם כזה הולך ועובד את השם בכל מאודו וקונה תכלת, ועכשיו שעושה כהתוס', נמצא שלפי הראב"ד ז"ל וסיעתו אינו מקיים מצוות לבן (שצריך שלושה חוטי לבן), ועל זה אין לו שום היתר כי אין דמיו יקרים. והרי זה דבר עגום מאוד שבזבז ממונו ונעשה מבטל מצוות עשה.

הטעם הרביעי – שהנה נחלקו התנאים אם מראה שני פסול, ולהלכה פסול משום שנאמר "כליל תכלת". והנה ודאי שזה נחשב תכלת ולא לבן, אלא שזו תכלת פסולה למצווה. ואם כן, אם יהא חשש בתכלת, אז כשיעשה כהתוס' לא יהא לו לא תכלת ולא לבן לפי הראב"ד ז"ל, ויעבור איסור. והנה במפעל "פתיל תכלת" זהירים מאוד במראה שני, אך יש לחוש לפי שיטת הרשב"א ז"ל שהפסול של מראה שני הוא מפני שהוא צבע דהוי (כמו שמוכח בעליל), ואנחנו לא נדע איזה חוזק צבע נדרש. ואמנם יש שטענו שמה שהגמ' לא הזהירה מצבע דהוי משמע שאין פסול בזה, אמנם לפי הרשב"א ז"ל אפשר שזה גופא כתוב בהלכה זו של מראה שני, וצ"ע.

וכאן ראוי לדבר על צבע התכלת. ואקדים שמי שחושש שאינו יודע אם צריך כחול חזק או חלש יכול לקיים שניהם, אחד בטלית קטן ואחד בטלית גדול, ולמה

יבטל מצוות עשה בשתיהם, ואפשר להשיג לפי דרישת הלקוח. אבל זו שטות בעיני, כי בכחול חזק אין בו שום חשש.

וחששתי לפרסם הדברים שמא יצטערו אלו שיש להם תוצרת בצבע בהיר, אבל אין זה אלא לחוש לצד רחוק בלבד, ומסתמא הכל כשר, וגם אני הקטן זה חדשים רבים לובש כחול בהיר. והנה לא אוכל להאריך כעת, ואכתוב מסקנות בלי לדון שהיה צד לומר אחרת ולמה אין נכון לומר כן.

הנה ברור שבהבדלים קטנים אין כאן שום חשש, וראה בגמ' בסוף פ"ב דנדה כמה דייקו חז"ל בהגדרתם כשיש צורך להגדיר איזה חזק צבע צריך, וגם פשוט שבכל צביעה ייתכן שינוי, וברור שהצבע הזה הוא כמו קלא אילן שגם בו אפשר לעשות חזק וחלש, ותלוי גם כן בכמה מים וכד'. וזו משמעות הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' ציצית הל' א-ב. שהתכלת היא צבע שחרורי (וכן אנו רואים כשיש כמות אפילו כשהוא לח הוא נראה כמעט שחור רק מעורב בו קצת אדום שגורם שאינו כל כך שחרורי כקלא אילן) וכשצובעים בו נעשה צבע פתוך מן הכוחל, והכוונה שמדולל עם לובן כמו שכתב ר' אברהם בן הרמב"ם ז"ל. וזהו בדיוק כמו קלא אילן, שהחומר הוא קרוב לשחור וכשצובעים עושים אותו יותר בהיר, והכוחל ידוע עד היום שהוא בצבע כחול קרוב לשחור. ולמד הרמב"ם ז"ל מקלא אילן לתכלת, כי זה אותו צבע בדיוק כמו שרואים בחז"ל בכל מקום (ומה שבספרי אמרו מיני צבעונים וקלא אילן, הכוונה פשוטה שיכול במקום קלא אילן לצבוע במיני צבעונים, ושם מדובר במי שתולה בבגדו ולא מציע למכירה לאחרים, ולצבוע לעצמו אפשר גם בצבע שאינו עמיד, כמו שצובעים על דפים ולוחות שאפשר להשתמש במיני צבעונים שאינם נקלטים בצמר. גם הנצי"ב ז"ל פירש שיש אפשרות במקום קלא אילן לצרף כמה מיני צבע, וכידוע צבע שנעשה מעירוב צבעים אינו עמיד).

והנה דעת רש"י ז"ל בסוטה יז ע"א שהתכלת כחול חזק שדומה לים יותר מלרקיע (אלא שאולי אינו לעיכובא), וכן בסוף פ' שלח כתב בשם ר"מ הדרשן שהתכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב, ופשוט שאין הכוונה בלילה שהרקיע שחור אלא זמן קצר אחר השקיעה כשהכוכבים מתחילים לצאת, שאז הרקיע כחול חזק יותר מביום (וצריך להסתכל במקום שמשחיר ולא מאדים). וכן משמע במדרש

אגדה סוף פ' שלח, שאמרו כשם שהתכלת שחור, והכוונה לצבע חזק ותו לא. ויש לתקן כמה דברים שנכתבו בספר לולאות התכלת בעניין צבע התכלת, והטעות העיקרית היא מתוך שלא שם לב שלפעמים רבותינו קוראים "דומה" לדבר שדומה רק בדמיון מעט ולפעמים לדבר שדומה ממש, והרבה מחלוקות בצבע התכלת. ודע שכל המקורות שכתב בספר לולאות התכלת שלפיהם לרש"י ז"ל התכלת ירוקה – אינם נכונים, ורש"י ז"ל קורא לתכלת ירוק כמו שקראו עוד ראשונים ואחרונים ואכמ"ל.

ומסקנת הדברים שאין שום ספק שבצבע חזק יוצאים יד"ח, וגם להרמב"ם ז"ל הרי זה פתוך מן הכוחל כי הוא קרוב לשחור ממש, אבל משמע מהרמב"ם ז"ל שגם בכעין צבע השמים ביום זה בכלל תכלת (אע"פ שהנוסח לעין השמש אינו בנוסחאות המדויקות בכל זאת משמע שכצבע השמים ביום כשר, וכן מוכח מדברי בנו רבי אברהם ז"ל שכתב שהתכלת הוא המראה הממוצע בין הכוחל והלובן).

הטעם החמישי – מלבד הטעמים ההלכתיים יש גם הפסד בדבר על פי הסוד, הן מפני שאין זה מתאים לדברי הקבלה, וכמו שנתבאר, הן מפני מה שכתב בספר הקדמון שושן סודות: "וישים חוט אחד ולא יותר להורות על הייחוד".

ועוד טעם נכבד, שהרי האריז"ל נתן טעם למה לא זכינו למצווה זו זה שנים רבות, וכתב שמפני החורבן נתמעט אור השכינה ואין אנו משיגים רק עד מוח בינה דאימא, ואם כן נמצא שיש הפסד בדבר לקיים מצוות תכלת שהשפעתה נתמעטה ולבטל מצוות לבן שהשפעתה נשארה גם בזמן הזה, ודי בזה.

ומפני ששמעתי שיש שטענו שלפי האריז"ל אין צריך לקיים מצוות התכלת בזמן הזה, או שחושבים שלפי דבריו נצטרך לעצום את עינינו מלקבל את גילוי התכלת, וזו טעות מרה, וכמו שאמרו "בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דאיפקדת איבעי לך למעבד", אבל תורה היא וללמוד אנו צריכים, לכן אכתוב מה שנראה לבאר בזה. שהנה הגאון הצדיק עיני העדה איש האמת אביר המחשבה הגרי"א וינטרויב זצוק"ל, שנסתלק מאתנו למגינת לבנו, הביא בספרו הנפלא בסוד ישרים שנת תשמ"ט ליל ש"ק תצווה בשם האריז"ל, וזו לשונו: "בשער

הכוונות (ומוכח כן מזוה"ק פר' בראשית) מבואר דההדגשה היא דה"א אחרונה משמו יתברך מצטרפת כאן ליום השישי... פירוש כי מדה השביעית "מלכות" שהיא ה"א אחרונה של ז"א... ואמר עוד בשעה"כ דבשעה חמישית דיום ששי (ה' ששי) מתחלת ה"א זו להתנוצץ, ע"כ... בדיוק שנת תרס"ז... ועי"ש שהסביר דברים נפלאים במאורעות התקופות, וזרח בחושך אור לישרים, וכבר נודע בחיבורו הנפלא "התקופה בסערת אליהו". והנה הדברים נכונים ומבוארים בדבריו באריכות, שאור השכינה מתחיל להתנוצץ, והיא כנגד המלכות, ובזה מובן שזהו זמן הראוי לגילוי התכלת שהיא כנגד המלכות.

(יש עוד דבר שאומרים בשם ר' שמשון מאוסטרופוליא זצ"ל, שמשנת ת"ר לאלף השי לא נאמרו דברי האריז"ל, והוא גם כן תולה זאת בהארת השכינה. ואמנם אז בעוה"ר טרם זכינו לגילוי התכלת – וכמו שבזוה"ק אמרו שאז "יפתחון תרעי דחכמתא", ולא זכינו כראוי ונפתח לחכמות חיצוניות – עד שלאט לאט התחילו לזהות את התכלת בס"ד.)

עוד אפשר להוסיף שהרי על מה שכתוב (יחזקאל לו) "ואתם הרי ישראל... ופריכם תתנו... כי קרבו לבוא" אמרו חז"ל (סנהדרין צח ע"א): "אין לך קץ מגולה מזה", ונתבאר בספר התקופה בסערת אליהו, שמוכח שאין מדובר על קץ הגאולה אלא קץ האומר שהזמן קרוב לבוא, שלכן שהארץ פורחת. והנה על הפסוק "לכורמים וליוגבים" דרשו חז"ל (שבת כו ע"א) "אלו צידי חלזון", וכמו שחזרו הכרמים והיקבים לפי הפשט, שהם כרמי יין, כך חזר השימוש בחילזון, וכיון שהערב רב מעכבים צריך להביאו מרחוק. ויה"ר שבקרוב נזכה לגאולה האמיתית בב"א.